

Márton László

Régi német mint mai magyar

A költészetről és a fordítói munkafolyamatról

Az alábbiakban arról beszélek, milyen szövegekkel, milyen nyelvi-poétikai tüneményekkel és milyen feladatokkal, megoldandó problémákkal kerültem szembe, amikor nekiálltam mai magyar nyelvre átültetni Walther von der Vogelweide összes verseit. Elmondom, milyen megoldások közül választhattam, és megpróbálom indokolni döntéseimet.

*

Walther von der Vogelweidétől nem maradt fenn autográf kézirat. Az sem biztos, hogy ő maga valaha is leírta a verseit. Elképzelhető, hogy diktálta őket. Az is lehet, hogy a korabeli hallgatóság tagjai írták le őket elhangzásukkor, azonnal, vagy utóbb, emlékezetből. (Így jöttek létre három és fél évszázaddal később Luther asztali beszélgetéseinek kéziratos gyűjteményei.) Az sincs kizárva, hogy Walther művei szájról szájra terjedtek, és csak emberöltőkkel később jegyezték le őket, amikor már féló volt, hogy ez a szóbeli hagyomány elvész.

Tény, hogy nincs olyan gyűjtemény, amelyet Walther maga állított össze a verseiből. Olyan középkori kézirat sincs, amelyben Walther összes verse benne volna, noha az úgynevezett „nagy heidelbergi kézirat” összeállítója vagy megrendelője láthatóan ilyesmire törekedett.

Nem tudjuk, Walther összesen hány verset költhetett legalább negyven évig tartó pályája során. Feltételezhetjük, hogy jóval többet, mint amennyi fennmaradt. Az általunk ismert ötszáznegyven strófával így is toronymagasan tőle ismerjük a legtöbb verset a középkori német lírikusok közül. És megfordítva: Walther fennmaradt verseinek összessége így is, az elveszett művek nélkül is lezárt életműnek, teljes egésznek érződik.

*

Középfelnémetről mai németre fordítani többek között a két nyelv hasonlósága miatt rendkívül nehéz. Mai, és csak mai német nyelvismerettel egy középkori német szöveget szinte csak félreérteni lehet. A szavak hangalakja többnyire majdnem vagy teljesen azonos a mai német szavakéval, de a jelentésük eltérő.

Előfordul, hogy a régi szó egyszerűen mást jelent, mint mai megfelelője. Például a mai német „Milde” annyi, mint ‚szelídség’, a „milte”, Walther egyik kulcsszava viszont ‚bőkezűség, adakozókedv’, vagy éppen ‚korrekt honoráriumfizetés’. A mai „Liebe” annyi, mint ‚szeretet’ vagy ‚szerelem’, a régi „liebe” viszont ‚kellemesség, jóérzés, jóindulat’. A mai „Leiche” hullát jelent, a régi „lich” egyszerűen csak testet, amely többnyire élő, de akár halott is lehet. (Hasonló

jelentésváltozás figyelhető meg a magyar „tetem” szó esetében.) És megfordítva: a mai „Leib” testet jelent, a régi „lip” viszont életet, személyiséget, egy személy önmagával való azonosságát. A „sin lip” vagy „ir lip” egyszerűen csak „ő”.

Ennél jóval nagyobb fordítói gondot okoz az a nagymértékű poliszémia, amely a mai németben és magyarban elképzelhetetlen volna. Némely szavak, köztük a Walthernél kulcsfontosságú elvont fogalmak igen sok jelentést hordoznak. Például a mai német „Tugend” egyértelműen ‚erény’. A régi „tugent” viszont ‚kiválóság, jó tulajdonság, használhatóság, alkalmasság, férfierő, hatalom, hősieség, hőstett, előkelőség’, és persze néha ‚erény’ is. A mai „Mut” vagy bátorságot, vagy valamilyen (jó-, rossz-) kedvet jelent. A régi „muot” ezzel szemben ‚ítélőerő, érzelem, szándék, vágy, kívánság kedélyállapot, önbizalom, elbizakodottság, döntés, indíték, remény, sejtlem’, és lehet akár ‚bátorság’ is. A mai „Fuge” kizárólag és konkrétan az ‚illeszték, fuga’ jelentést hordozza, viszont a „vuoge” a dolgok, események, tulajdonságok összefüggését, összeillő voltát jelenti, így tehát lehet ‚illendőség, derekasság, előkelő viselkedés, megfelelő alkalom, ügyesség, tehetség, jártasság, hozzáértés’, továbbá ‚illeszték’. Miért ne lehetne az is?

Középkori német szerző átültetésekor a fordítónak mondatról mondatra ki kell találnia, mire gondolhatott a szerző, és mit jelenthetnek az egyes szavak. A fordítónak nemcsak az egyes szavak legvalószínűbb jelentését kell rekonstruálnia, hanem a mondaton belüli kontextust is, amelybe az adott jelentés legkönnyebben és leghihetőbben illeszkedik. Továbbá azt is meg kell állapítania, hol kezdődnek és végződnek a mondatok, mert a középkori másolók nem ismerték a mai értelemben vett központosítást. Mindez némi gyakorlattal többnyire megoldható. Az igazi nehézségek akkor kezdődnek, amikor egy mondat egyforma valószínűséggel jelenthet két (olykor több) egymással ellentétes dolgot. Ilyenkor segíthet a mélyreható, alapos verselemzés. Ha ez sem igazít útbá, akkor következik a szubjektív döntés: a fordító azt a jelentést választja, amelyik jobban tetszik neki. Ilyenkor viszont nem árt, ha a döntését megindokolja. Az olvasó számos ilyen indoklást talál a versekhez fűzött magyarázatokban.

*

Egy másik nehézséggel akkor találkozunk, ha ugyanaz a kulcsfogalom egy versen belül többször is felbukkan, de más-más jelentésben. Ilyenkor nincs mit tenni: ha azt akarjuk, hogy a magyar változat koherens versszöveg maradjon, fel kell áldoznunk a szótári egységet az értelmi egység kedvéért, és ugyanazt a német szót más-más magyar szavakkal adjuk vissza. Biztos, hogy ilyenkor a magyar vers nem lesz nyelvilag olyan erős, mint az eredeti, de legalább kiderül belőle, mit gondolhatott a költő, vagy mit gondol a fordító a költő gondolkodásáról.

Nehézséget okoznak az ellenfogalmak is, főleg, ha magyarul nem adható vissza az ellentét. Például a „vuoge” lehet derekasság, de az „unvuoge” nem lehet ‚derekatlanság’, legfeljebb ‚gerinctelenség’. Walther egyik leleménye, az „unwip” mint a „wip”, azaz ‚nő’ ellentéte, nehezen adható vissza magyarul. Kísérletezhetünk fosztóképzővel, és akkor van egy létező szavunk: „nőietlen”. Walther csakugyan ilyesmit gondolhatott: „az úriasszonyok között akad nőietlen”, csakhogy az ő

kijelentése bivalyerős („under frouwen sint unwip”), az iménti magyar mondat pedig halvány. Végül egy fonematikus megoldás, a „»na ne!« nő” mellett döntöttem. Szintén fonematikus változtatással adtam vissza Walther másik pejoratív leleményét, az „unminne” szót, amely a ‚szerelem’ ellentéte, és erre magyarul még fosztóképző sincs. (A pejoratív jelzők – hamis, csalárd, korcs, fattyú szerelem – ezúttal nem sokat segítenek.) A „szerelem” ellentéte Walther magyarul szóló versében végül a „szaralom” lett. Csúful hangzik, de legalább kifejezi az eredeti szó drasztikumát és indulathordozó jellegét.

Ugyancsak szubjektív intuícióra van szükség Walther egy-egy költői ötletének rekonstrukciójához is. A Hildegunda-versben nyilvánvaló a Waltharius-énekre tett utalás, de már a *Si wunder wol gemachet wip* kezdetű vers esetében (L 53,25) a fordítónak kell eldöntenie, vajon Isten teremtette-e a nőt ilyen remekké, vagy a költő „csinálta meg”. A hajnali dal átültetésekor szintén a fordító döntésétől (ha úgy tetszik, a scenikai elemzés fontosságától) függ, hogy a lovag és az úrnője csak sóhajtozik-e az elválás keserve miatt, vagy közben le is nyomnak három numerát. És akkor még mindig nem léptünk túl a középfelnémet szavak poliszemiáján.

*

Más jellegű – látszólag csekély, valójában el nem hanyagolható – gondot okoz a versek megjelölése és központosítása. A középkori kéziratokban Walther egy- és többstrófás verseinek nincs címük. Ha a modern német vagy más nyelvű kiadásokban a Walther-versnek címe van, az a közreadó vagy a fordító leleménye. Én Walther verseit a kezdősorral jelölöm. A kezdősor címszerű kiemelése redundáns ugyan, de nélkülözhetetlen kelléke a versélménynek. (A szakirodalomban többnyire a Lachmann-féle számozással utalnak Walther verseire, ám ez a kívülállókra inkább elriasztja az olvasástól.) A legismertebb verseket vagy címszerű jelöléssel (például *Elégia*), vagy a közismert motívum felidézésével (például „hársfa-vers”, „Palesztina-dal”), vagy műfaji besorolással emlegetem (például „Szekvencia”).

A Walther-kéziratokban nincs modern értelemben vett központosítás. Ha a strófa elején álló színes majuszkulát nagy kezdőbetűnek, a lezáró díszítményt pedig pontnak fogjuk fel, akkor minden strófát egy-egy mondatként érzékelhetünk. Minthogy azonban Walther strófái viszonylag hosszúak, és a versszöveg megértéséhez gyakran szükség van belső tagolásra is, nem mondhattam le a kérdő- és a felkiáltójel használatáról. Ezeket, legalábbis a Walther-fordításokban, szükséges rossznak tekintem.

Bonyolult kérdés Walther műveinek verstana, már csak azért is, mert korabeli szabálygyűjtemény nem maradt fenn. A verseket hangszeres kísérettel, énekelve vagy recitálva adták elő, de hogy ez miképpen hangzott, nem tudjuk. (Ettől függetlenül vannak kiváló középfelnémet zenei hangfelvételek, de ezek a modern zeneszerzők és előadóművészek leleményét dicsérik.) Igazából még azt sem tudjuk pontosan, hogyan ejtették ki a ma már csak írott, nyomtatott formában létező szövegeket. Annyi biztos, hogy a középfelnémet nyelvben (nem úgy, mint a mai németben) léteztek rövid nyílt szótagok, így a verselésben érvényesülhetett a hosszú és rövid szótagok szabályos váltakozása. Azt viszont nem tudjuk,

milyen volt a versben a szóhangsúly és az időmérték viszonya. Annyit tudunk, hogy egy-egy verssor változó számú (néha kevés, néha nagyon sok) ütemből áll, és egy-egy ütem változó számú szótagból állhat. A verssorok elején gyakrabban van ütemelőzők, mint nincs, de erre sem tudunk szabályt.

Egyértelmű viszont a strófaszerkezet és a rímek működése. Walther a dalokban átveszi és gazdagítja a Minnesang-strófát, a Spruch-strófába pedig merőben új minőségeket visz. Kicsit leegyszerűsítve: a Spruch-strófát felturbózza, és felhúzza a Lied-strófa mellé. A két strófatípus közti metrikai különbségről ezúttal csak annyit, hogy bizonyos típusú strófák egyértelműen összekapcsolódnak, így tehát nem lehetnek Spruchok. Walther strófái különböző hosszúságúak, és különböző rímképletekkel írhatók le.

A legtöbb strófa hármastagolású, a feléneklés (Aufgesang) egyformán felépített két részből és a másmilyen formájú leéneklésből (Abgesang) áll. A feléneklés két részére a „Stolle” nevet használja a modern szakirodalom, ezt magyarul cölöpnek vagy dúcnak mondhatjuk. Szemléleti háttérét úgy kell elképzelnünk, hogy a két cölöp megtámasztja vagy megalapozza a leéneklést.

Ritkább, de nem kivételes az olyan szimmetrikus strófa, amelyben két hosszabb, egyforma, és többnyire bonyolult rímképletű periódust egy rímpár vagy ölelkező rímegyüttes köt össze. Ezt a korabeli hallgatóság meglepetésként érzékelhette: a középső, összekötő részt leéneklésnek hihette, aztán csodálkozhatott, hogy tovább is van még.

Szórványosan másféle strófák is előfordulnak. Van például Walther életművében egy palindromikus strófából és egy monokadenciás strófából álló vers. (Az egyik a *Nem jó eszköz a pálca*, a másik *A világ sárga piros és kék volt* kezdetű.)

Merőben más formai szabályokat követ, és már csak emiatt is elkülönül az életmű egészétől a „Szekvencia”, németül „Leich” jelölésű monumentális költemény. Nem egyforma strófából, hanem eltérő felépítésű perikópákból áll, amelyek szintén különböző verzikuluszokra bonthatók le. A kezdeti perikópák felépítése vissza-visszaköszön a későbbiekben, de a mű egészének felépítése nem szimmetrikus.

A kérdés ezek után az: hogyan kezelje a fentiekben összefoglalt metrikai problémákat Walther magyar fordítója? Három szempontot vettem figyelembe. Először is, nem ismerjük a versek eredeti hangzását, és a formaképző faktorok közül is csak a rím- és strófaszerkezetről van biztos tudásunk. Másodszor, ha ismernénk is a Minne- és Spruch-líra metrikáját, ilyesmi soha nem honosodott meg a magyar irodalomban, nincs hagyománya. (Ellenpélda a görög-római időmértékes verselés. Ennek sikeres utánzása már a XVI. században megkezdődött, később pedig divattá vált, a „deákos iskolától” kezdve Vörösmarty Mihályig, vagy ha úgy tetszik, Radnóti Miklósig és Devecseri Gáborig, mi több, Szálinger Balázsig.) Harmadszor pedig, az volt a célom, hogy az olvasó minél intenzívebb és élőbb versélményhez jusson. Ezt a szándékot nemcsak a szóvalasztásban és a versötletek értelmezésében, hanem a verselésben is igyekeztem érvényesíteni.

Ennek megfelelően a rímképletet a versek legnagyobb részében megőriztem, a verssorok ritmusát viszont szabadon alakítottam, bár igyekeztem érzékeltetni az

eredeti sorok hosszúságát vagy rövidségét. A rímképletet akkor egyszerűsítettem le, vagyis a rímeket akkor hoztam közelebb egymáshoz, ha az eredeti versben a rímelő sorok annyira távol vannak egymástól, hogy a mai olvasó nem érzékelné az összecsengést.

Biztos, hogy a rím funkciója más volt a középkori német versben, mint a mai magyarban. Nem is beszélve a mai német líráról, amelyben a rímelés kimondottan ciki. Választékosabban fogalmazva: a rímet a mai német versolvasó vagy a tréfás alkalmi költészettel, vagy a legavíttabb epigonista almanachlírával társítja. Az is biztos, hogy a középfelnémet „männliche Kadenz” másmilyen, és jóval nagyobb fonetikai feszültséget hordoz, mint a magyar hímrím. A német versben nagyon gyakori, hogy a hímrím pozícióban levő sorvégi szótag hangsúlyt is hordoz; ez a magyar versben is előfordul, de jóval ritkábban. Hangzás tekintetében emiatt is erőteljesebb a magyar hímrím a németnél. A magyar nőrim hangzásbeli erő szempontjából jobban megközelíti a német „weibliche Kadenzet”, viszont a német verselésben kötelező tiszta rímet nem mindig lehet megvalósítani. Emiatt nem ragaszkodtam mereven hozzá, hogy a „férfi kádenciát” hímrímmel, a nőit nőrimmel adjam vissza; ez egyébként Walthernél sem váltakozik szabályosan.

*

Az életmű elrendezésének elvi nehézségeiről már beszéltem. A Lachmann-féle szövegcsoportosítás átvételére vagy követésére egy pillanatig sem gondoltam. Lachmann egy tökéletesen szakszerű, de versolvasásra, a költői észjárás megfigyelésére kevésbé alkalmas szövegtömböt hozott létre. A többi általam ismert szövegkiadás elrendezési módszereit egyéb okokból nem fogadtam el.

A munkafolyamat kezdetétől világos volt számomra, hogy érzékeltetni kell a dalok és a beszólások közti különbséget, de helytelen volna hagyni, hogy az életmű két különálló költészetre essen szét. Ez már csak azért sem lenne jó, mert akkor el kellene dönteni, hogy a kettő közül melyik áll az első és melyik a második helyen, ami óhatatlanul időrendet is sugallana. Günther Schweikle – egyébként kiváló – kétkötetes kiadásában az első kötet viseli a *Spruchlyrik*, a második a *Liedlyrik* címet. Ebből pedig logikusan következik, hogy a beszólások a korábbiak, a dalok a későbbiek, holott az irodalomtörténészek, köztük Schweikle is, biztosak benne, hogy nem így van.

Mégis nyilvánvaló, hogy Schweikle nem dönthetett másképpen, ha két részre akarta osztani az életművet. A *Spruchlyrik* egyszerűbb, könnyebben kezelhető anyag, mint a dalok halmaza. A hozzá tartozó apparátus is nyilván hamarabb volt elkészíthető, és a *Spruch*-kötet első helyre állításával a közreadó a műfaj felértékelését is jelezni akarta. A *Lied*eket azért sem állíthatta előre, mert közéjük tartoznak az időskori elégikus költemények is, ezek pedig nem előzhetik meg a *Spruch*okat.

A magyar közreadó számára kézenfekvő a megoldás: nem két, hanem három részre célszerű osztani az életművet. A dalok zöme kerüljön előre, a vallásos versek pedig (köztük a „Szekvencia”) és az elégikus költemények álljanak a kötet végén, a *Spruch*ok után. Azáltal, hogy a dalköltészet két része közrefogja a *Spruch*okat, az életmű egysége is jóval inkább érzékelhető, mint kettéosztás esetén.

Az a magyar közreadó, akinek eszébe jutott ez a megoldás, nem én voltam, hanem Keresztury Dezső. Az ő 1961-es válogatása a teljes versanyagnak nagyjából egyharmadát tartalmazza, az autofikciós állításokból kikövetkeztethető időrendben. Ciklusok nincsenek az ő Walther-kötetében, de erre a terjedelem miatt nem is lett volna szükség. Én viszont nem mondhattam le a ciklusokról, mert ezek nélkül az életmű nem volna áttekinthető.

Eljárásom röviden így írható le: Keresztury Dezső hármass kötetbeosztására kisebb-nagyobb módosításokkal adaptáltam Günther Schweikle ciklusbeosztását.

A módosítások a beszólások esetében kisebbek, a dalok esetében nagyobbak.

A beszólások csoportosítása viszonylag egyszerű: meg kell keresni a metrikailag együvé tartozó strófákat, és meg kell állapítani a sorrendjüket, lehetőleg egymás mellé illesztve a tartalmilag összetartozókat. Címet kell adni nekik, lehetőleg egy uralkodóról vagy fejedelemről. Egyáltalán nem baj, ha a „Bogeni strófák” tizenhét verséből csak az első kettő szól Katzenellebogen grófjáról, vagy ha Lipót bécsi herceg nemcsak a „Lipót-strófákban” bukkan fel: a cím és a ciklusbeosztás így is működik. Ha módosítást láttam szükségesnek, az vagy a cikluson belüli sorrendet, vagy a ciklusok egymás közti sorrendjét érinti. Megszüntettem a Schweikle által elkülönített „Unmutston-Varianten” („haragvó strófa-variánsok”) ciklust: egy strófát a haragvókhoz csatoltam, egyet a vitatható szerzőség miatt eldobtam, a Mária-ciklust pedig összefüggő négystrófás versként beillesztettem a vallásos költemények közé.

Több gondot okoz, és nehezebben megoldható a dalok csoportosítása. Nem kerülhető el, hogy jókora átfedések legyenek. Elnézve Günther Schweikle javaslatait, látszik, hogy rengeteget kínlódott, miközben igyekezett megfelelni az elébe tornyosuló para- és architextuális követelményeknek. Érthetőbben fogalmazva: iparkodott olyan cikluscímeket kitalálni, amelyek egyrészt szakszerűek, másrészt össze is tartják a hozzájuk rendelt költeményeket. Igen ám, de rég elmúlt a XIX. század, amikor az ilyen próbálkozásokat esztétikai értelemben még úgy-ahogy meg lehetett úszni. (Lásd a Goethe-versek összkiadásának ma is élő cikluscímét.) Ilyen cikluscímeket olvasunk Walther dalainak Schweikle-féle kiadásában: „Tradicionális Minne-dalok”, „Spruch-tematikájú Minne-dalok”, „Paródiák, interakciók”, „Specifikus műfajok”, „A Hoher Sang sémájába nem illeszkedő művek” és így tovább. Az ilyen címek a nem szaktudós olvasóban nem ébresztenek sem érdeklődést, sem bizalmat.

Mégis elismerés illeti Walther minden olyan közreadóját, aki észlelte az életművel összefüggő csoportosítási problémát, és a maga módján igyekezett megoldást találni rá. Ha meg akarjuk szólítani a germanisztikán kívüli olvasókat is, nem elegendő hozzáférhetővé tenni Walther fellelhető verseit, hanem életművé is kell formálni őket.

Ezen a ponton vetődik fel a Walther értő befogadásával kapcsolatos döntő kérdés: miért van ez így? Miért van szükség teljes egésznek érződő, esztétikai értelemben lezárt életműre?

A válasznak, úgy hiszem, két része van.

Egyrészt egy olyan jelentős költő, mint Walther esetében az életmű egészén belül lehet a versek közti erőteret meggyőző módon kialakítani. Egy antoló-

giában erre semmi esély. Az életmű keretei közt érzékeltetni tudjuk az egyes költemények diffúz voltát, például azt, hogy eltérő számú strófák képzelhetők el különböző sorrendben, és mégis megőrizzük a költeményt mint műegészt. (Létezik persze olyan Walther-kiadás is, Silvia Ranawake munkája, amely szinoptikus olvasatban közli az eltérő változatokat, de ez fordítás szempontjából nem jön számításba, a germanisztikán kívüli olvasó számára pedig tömény lidércnyomás.)

Másrészt, és ez a fontosabb, a költői személyiséget nem annyira az egyes költeményekben, mint inkább ezek kölcsönhatásaiban, a zárt egésszé komponált életművön belül tudjuk érvényesíteni. Waltherról szólva, kissé sarkítottan úgy is fogalmazhatok: minél kevésbé van meg az életrajz, annál lényegesebb az életmű. Amennyiben lemondunk róla, hogy az autofikciós mozzanatokat összefüggő életrajzára rendezzük el, akkor meg kell keresnünk mind az olvasó, mind a lírai hős számára azokat a poétikai fogódzókat, amelyek jóvoltából úgy érezheti, hogy halad valahová. Nem annyira a fiatalkori költeményektől az időskoriak felé, inkább az egyszeri versimpulzustól az összeadódó benyomások egyre nagyobb rétegzettsége felé.

*

Amikor a magyar Walther-recepcióról beszélek, meg sem próbálok áttekinteni, mely magyar költőkre hathatott. Éppen csak jelzem, hogy fordítás közben gyakran elfogott az ismerősség érzése.

A „Szekvencia” tanulmányozásakor olyan metrikai képlettel találkoztam, amely szerfölött hasonlít a Balassi-strófára. Egyáltalán nem valószínű, hogy Balassi ismerte a „Szekvenciát” vagy Walther bármely más művét, de valamiféle közvetett hatás mégiscsak elképzelhető.

Hálás feladat volna megvizsgálni, hogyan hatott Walther munkássága az utóbbi kétszáz év magyar költőire. (Ez különösen izgalmas lehetne egy olyan átfogó vizsgálódás keretei közt, amely nyelvenként és kultúránként mérné fel a nyugati középkori szerelmi és politikai költészet modern magyar hatását.) Én ezúttal a Waltherhez kapcsolódó saját megfigyeléseimről és feltevéseimről számolhatok be.

Elképzelhetőnek tartom, hogy a *Fogadjatok örömmel* kezdetű dicsőítő ének hatott a *Szózatot* író Vörösmartyra. (A *Szózat*ban egyébként is erős az intertextualitás.) Az is lehetséges, hogy az *Ó jaj német tájakról mennyi érték távozik* kezdetű vers vihartívuma hatott *A vén cigányra*. És már Heinrich Gusztáv fölvetette annak lehetőségét, hogy Walther „hajnali dala” (fordításomban az *Összefonódó taggal* kezdetű vers) hatott Vörösmarty *A szeretők* című alkotására.

Lehetséges, hogy Babits *Fekete országának* alapötletében ott rejlik az *Elégia* harmadik strófája, a kívül színes, de belül fekete világ képzete.

Valószínű, hogy József Attila *Rejtelmek...*-versére hatott a németül *Bin ich dir unmaere*, magyarul *Azt nem tudom* kezdetű vers. József Attila *Tépelődés* címmel olvashatta Balogh Károly antológiájában. Tudjuk róla: sok világirodalmat olvasott, és a világlírából számos képtörédket, gondolatszilánkot beépített a verseibe.

Biztosra vehető, hogy Radnóti Miklósnak két versére is hatott Walther, mindkét esetben a Radnóti által átültetett *Elégia*. Az egyik a *Nem tudhatom...*, amely

átveszi a versformával együtt a gyerekkori táj motívumát is, sőt, még a címmé emelt verskezdet is Waltherre emlékeztet. A Radnóti-versben érezhető feszültség a pilóta számára látható „térkép” és a földközeli pillantás előtt kitáruló meghitt részletek között párhuzamba állítható az *Elégiában* körvonalazódó ellentéttel a derűs múltbeli és a sivár jelenkori vidék között. A középkori költeményben traumatikusnak érződik a haláltudatot hordozó feleszmélés, a modern költeményben szintén traumatikus és haláltudattal teli az üldöztetés tapasztalata.

A másik Radnóti-vers, amelyen látszik Walther hatása, az *Erőltetett menet*. Ez a vers a Gérard Genette által leírt hipertextualitás egyik különös esete. A versforma ezúttal is az *Elégiára* jellemző nibelungizált alexandrinus, viszont az alapszöveg, amelyből kifejlődött a halálmenet megrendítő tanúságtétele, egy későbbi, középkor végi költő, Sebastian Brant *A bolondok hajója* című munkájából való. Ennek 61. fejezetéből, amely a tánc bolondjairól szól, Radnóti lefordított egy rövid részletet. Nem fordította le a fejezet elejét, ahol az áll, hogy bolond, aki vonszolja fáradt lábát a porban, és mégis táncol tovább, de valószínűleg emlékezett rá, és a középkori bolondszatírárt egy modern háborús bűncselekmény áldozataként értelmezte újra. Tette ezt a Walthertől átvett (amúgy Waltherre nem jellemző) hosszú, hömpölygő, melankolikus verssorokban.

Éppen csak fölvetem a kérdést, nem próbálok választ adni rá: vajon a többi Walthert fordító (vagy nem fordító) klasszikus modern magyar költő életművében nem lehetne-e szövegszerűen kimutatni Walther hatását? Hogy csak egy példát mondjak: Szabó Lőrinc olyan érett költeményeit, mint a *Titkos követelés* vagy a *Prológus szerelmi versekhez*, a költői problémakezelés szempontjából rokonnak érzem Walther szerelembíráló verseivel, a szeretett nő fikcióvá alakításának folyamata Walther felé mutat.

Ezekből az „elképzeltető” vagy „valószínű” szövegkavicsokból nyilván akkor sem volna összerakható semmiféle mozaik, ha jóval több és biztosabb Walther-utalást ismernénk. Annyi mégis látszik, hogy ellentétben a magyar késői romantikával, amely a régi német irodalomból a *Nibelung-énekekre* volt fogékony, a magyar modernizmus inkább Walther alakjához és költészetéhez vonzódott. Verseit nem muzeális tárgynak, hanem élő költészetnek tekintették. Walther huszadik századi magyar recepciója szerves része a nyugatos és az újhidas hagyományoknak.

*

Az elsődleges magyar Walther-recepció a kiegyezés utáni évtizedekben kezdődik. Wigand János Walther-fordításai megtalálhatók az *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1878-as kötetében, Szász Károly hársfa-vers-átültetése a *Fővárosi Lapok* 1884-es évfolyamában. Heinrich Gusztáv *A német irodalom története* című munkájában (1889) részletekbe menően méltatja Walther költészetét. Azok a megállapításai, amelyek Walthernek az elődöktől való eltéréseit taglalják, ma is megállják a helyüket.

A XIX. századi pozitívista hagyományhoz kapcsolódik Balogh Károly *Lovagköltők dalai* című 1935-ös gyűjteménye. Balogh az arisztokratikus-konzervatív ízlést párosítja példaértékű tárgyi tudással és igényességgel. Az akkori legjobb középfelnémet szövegkiadásokat használta, szövegértése kifogástalan. Az I. világháború előtti szakirodalmat jól ismeri. Kötetében, mintegy húsz másik

középkori német költő mellett, Walther nyolc teljes költeménnyel és további versrészletekkel szerepel.

Bakóczi Károly *Német költők*ből című kötete szintén 1935-ben látott napvilágot, méghozzá Székelyudvarhelyen. Megrendülve olvasom az előszót: valaki a két világháború között, a magyarság vég- és peremvidékén a műfordás teleológiájáról elmélkedik, és 240 oldalon próbál teljes képet adni a német költészetről. A kötetben Walther tíz fontos verse olvasható, értő és nyelvíleg is igényes fordításban.

Vajthó László *Német anthologia* (1916) és *Német költők* (1930) című kötetében Walther két műve olvasható, a hársfa-vers és az *Elégia*. A fordítói látásmód érzékeltetése végett álljon itt a későbbi kötet néhány bevezető mondata a Minnedalnokokról és Waltherről: „Szivárványos ideálok lebegnek e szigorú erkölcsű énekesek előtt; a lovagi eszmény hármassága, a nőtisztelet, hűbéri hűség és vallásos áhítat bódítja a lelkeket. A nő égi magasságban, földiségétől megfosztva él a képzeletben, s a romantika első, báránnyelű kora vadregényes kalandok és veszélyek árny- és fényjátékában zajlik le, mintegy félálomban. Walther von der Vogelweide ennek a korszaknak a legnagyobb énekes, a német Tinódi, aki azonban – századokkal hamarabb – politikai költészetével a vallás és szerelem dalait is magasan fölébe emeli pályatársa valóságától kongó krónikáinak.” Nem biztos, hogy szerencsés ötlet egy korábbi német költőt egy későbbi és kisebb tehetségű magyarhoz hasonlítani, de vegyük észre, hogy Vajthó a Lied- és a Spruch-költészet műfaji kettősségét ragadja meg a maga módján.

Keresztury Dezső *A német irodalom kincsháza* című, szintén 1941-es kiadványában a hársfa-vers Babits Mihály, a világtól való búcsú és az *Elégia* Szabó Lőrinc fordításában olvasható. Kereszturyra, mint az kiderül a kötet bevezető esszéiből, észrevehetően hatott Szerb Antal világirodalom-koncepciója, azon belül a német középkorról, és különösen Waltherről szóló fejtegetése. Két évtizeddel később ezt egy egész Walther-kötettel szemlélteti.

1960-ban jelent meg az Európa Kiadónál, Lator László válogatásában az *Énekelj, aranymadár!* című antológia. Ez mindmáig a legjobb és legteljesebb áttekintés a középkori német líra egészéről. A többi középkori német költő mellett Walther húsz verssel van jelen benne. Ebből három háború előtti, klasszikus modern fordítás (Babits, Szabó Lőrinc és Radnóti Miklós munkája), a többi új munka, részint az akkori középnevezettséghez tartozó legjobb költők, részint fiatal tehetségek keze alól. A kötet szerkesztője a költőként akkoriban legjobb formáját nyújtó Garai Gábor volt.

Mintha Lator László összeállítására akart volna felelni az akkor még önálló Magyar Helikon az 1961-es Walther-kötettel. A *Walther von der Vogelweide válogatott versei* című könyvet Keresztury Dezső válogatta és rakta össze, vagyis ő alakította ki a kötet szerkezetét. A versekhez kapcsolódó jegyzeteket és egyéb tudnivalókat Vizekety András írta. Ő később tanárom volt a pesti bölcsészkaron; régi német szövegekkel foglalkozva egyébként is sokat köszönhetek neki. A kötet a korabeli könyvművészet egyik remeke. A korszak egyik legjelesebb tipográfusa, Haiman György tervezte. Ezúttal is megemlíteném a szerkesztő neve: Bernáth István, aki nemcsak műfordítónak, hanem germanistának is

kiváló volt. Valószínű, sőt szinte biztos, hogy a kötetbe kerülő új fordításokhoz Bernáth készítette a nyersfordításokat a középfelnémet eredetiből. Akárki volt is, a kolofónból az derül ki, hogy azt az 1950-es Lachmann-féle edíciót használta, amelyet magam is figyelembe vettem munka közben.

Kereszturyt ugyanaz a szándék vezette, mint Lator: friss hangú, költőileg erős versfordításokból építeni fel a kötetet. A háború előtti fordítások közül ugyanazt a kanonizált hármat veszi át, amelyet Lator is, Babits, Szabó Lőrinc és Radnóti munkáját, de egyébként a kortárs költők-műfordítók legjobbjai vannak jelen a kötetben. Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Csorba Győző, Kálnoky László, Jékely Zoltán, Illyés Gyula, Képes Géza, Rákos Sándor, Orbán Ottó, Lator László ma is frissnek érződő átültetései sorakoznak egymás után. A magyar műfordítás aranykorának csúcsteljesítményei közé tartoznak, évtizedekig meghatározták a magyar Walther-képet, és magyarul hangzó szép versekként helyük van a magyar költészetben is.

A kötet szerkezete igazi bravúr: egyszerre tudja szétválasztani, mégis egyben tartani Walther költészetének két vonulatát, a szerelmit és a közéletit. Sok tudást rejt és közvetít a középkorról, ugyanakkor poétikailag egyértelműen modernista szemléletű. És még valami csendes tiltakozás is kiolvasható belőle az akkor még nem konszolidálódott Kádár-rezsim repressziója ellen.

*

Amikor elhatároztam, hogy lefordítom Walther von der Vogelweide teljes életművét, nemcsak a versek közti átjárhatóságot akartam lehetővé tenni, hanem a költői személyiséget is rekonstruálni akartam. Ritkaság, hogy fordítói munka közben ennyire párhuzamosan épüljön fel az életmű és az alkotó.

Ha egy szerzőnek részletesen vagy vázlatosan ismerjük az életét, akkor összekapcsolhatjuk az életrajzi tényeket az alkotói személyiséggel, a kulturális kontextust az életműben megfigyelhető poétikai stratégiával és eszköztárral. A „szerző halála” típusú doktrínák sem tagadják, hanem tiltják ezt a lehetőséget. Ilyenkor a fordító csak a szöveget értelmezheti újra, abban szabadíthat el szubverzív energiákat, és ezáltal értelmezhet át vagy állíthat előtérbe egy-egy alkotói jellemvonást. Én magam ezt leginkább Kleist és Goethe fordításakor tapasztaltam.

Vannak persze olyan – nagyjából régi, olykor újkori – szerzők is, akiknek életrajza nem ismeretes, vagy erősen hiányos. Ilyenkor is előfordul, hogy az alkotói személyiség erősen érezhető a műben. Shakespeare részletes életrajza azért nem hiányzik nekünk különösebben, mert személyiségét azonosítjuk a dramaturgiai eljárásaival, ezek pedig megismerhetők és színpadon megjeleníthetők. Igaz ugyan, hogy minden rendező másképp értelmezi ugyanazt a drámát, és minden színész másképp formálja meg ugyanazt a szerepet, de ezen dolgoznak, nem pedig a szerző személyiségén.

Vagy hogy egy másik, Waltherhez közelebb eső példát mondjak: Gottfried von Strassburgról azt a két dolgot tudjuk, hogy Gottfried volt a neve, és ő a szerzője annak a Tristan és Isolda szerelméről szóló műnek, amelyben Waltherről mint kortárs költőről esik szó. Gottfried esetében életrajz egyáltalán nincs, mégis igen erős a szerzői jelenlét. A szerző párbeszédet kezdeményez az olvasóval, érték- és ízlésítéleteket sugall, feltárja műveltsége rétegeit, értékékként mutatja be a szerelem

ambivalens voltát, eltöpreng az epikai hitelességről és így tovább. Ő maga már csak azért sem probléma, mert nem tekinti magát annak. Nem ő az, aki fejlődik vagy változik, hanem a szereplőit igyekszik (középkori szerzőtől szokatlan módon) fejlődésükben és változásaikban megragadni. Stabil és kiszámítható alkotói személyiség, aki bámulatos írói felkészültséggel működteti az elbeszélői gépezetet. Műve olvasásakor nem a szerzőt figyeljük, hanem a hősök vívódását. Legfeljebb az jut eszünkbe: hogyhogy valaki már a XIII. század elején ilyen sokat tudott a gyanú és a bizonyosság dialektikájáról?

Walthert viszont az autofikciós kiszámíthatatlanság teszi izgalmassá költővé. A fordítónak, ha tényleg teljességre törekszik, ugyanúgy „meg kell csinálnia” a költőt, ahogy a költő „megcsinálja” a mindenkori szeretett nőt. Tudom, hogy a „megcsinál” ige a mai magyar szlengben erotikus töltésű és brutális jelentésekkel gazdagodott, de azt hiszem, ezek is beleférnek, sőt odatartoznak Walther körvonalai közé. Úgy próbáltam Walthert megszüntetve megőrizni a régiségben, hogy a remekül megcsinált nő, a „wunder wol gemachet wip” mint lírai hősnő mellett a remekül megcsinált költő, a „wuder wol gemachet senger” is együtt legyen velünk, mai olvasókkal, és közvetlenül hozzánk beszéljen.

Függelék

Olyan sok jó tulajdonságról hallottam ám

Ich horte iu so vil tugende jehen

*„Olyan sok jó tulajdonságról hallottam ám
hogy bármikor állok szolgálatod elé
ha látásodat elmulasztanám
az saját értékemet csökkentené
én egyre értékesebbé válni akarok
ha felfogadsz úrnőm melletted maradok
így különválna a silánytól az érték
nincs tapasztalatom noha jó szándék vezérel
te szabd meg nekem mi a mérték!”
„Ha tudnám mi a mérték de nem tudom
boldog nőként úgy tennék ahogy kérted
értelmes fiú vagy azt láthatom
ha személyemet feldicsérted
még nálad is tudatlanabb vagyok
kérdésedre mégis választ hagyok
először tedd meg amire kérlek
magyarázd el mi kell a férfiaknak
aztán a női vágyak közé vezérllek.”*

*„Mi azt kívánjuk hogy a hűség
a nemes hölgyeket koszorúzza
ha tisztességgel jár a gyönyörűség
akkor együtt virít a liliom és a rózsza*

*ahogy illik a hárshoz a madárdal
és a virágok mellett lóhere járdal
hozzátok hölgyekhez kedves üdvözet illik
aranyosan csacsogó szátok okozza
ha a férfi ajka csókra nyílik.”
„Hogy hozzátok férfiakhoz mi nők mit szólunk?
az kell aki különveszi a jótól a rosszat
az kell aki a legszebbet mondja rólunk
az kell aki hamissággal nem bosszant
és ha örömet mértékkel szerez
sem túl alacsonyán sem túl magasán van ez
akkor azt adja ami a kérelem
melyik nő nem húzná ki azt a szálát?
a jó pasi ér annyit mint a jó selyem!”*

L 43,9

Ez a vers, ellentétben a beszédváltó költemények nagy részével, igazi dialógus. Egy kamaszkorból éppen kinőtt, szerelmi ügyekben járatlan fiatalember udvarol egy nála néhány évvel idősebb, jóval okosabb (és nyilván sok tapasztalattal rendelkező) asszonynak. A szólamváltások ügyesen és merészen érzékeltetik az udvarlás fázisait is: amikor például szó esik a csókról, az valószínűleg az első csók pillanata. A versben megjelenik Walther költészetének egyik kulcsfogalma, a mérték („maze”) is. Ne tévesszék meg az olvasót a „sem túl alacsonyán sem túl magasán” szavak: ez bizony magasra tett mérce. Walther finom humorral és bájjal érzékelteti a férfi és a nő csábítási stratégiája közti különbséget. Ezáltal (a kissé együgyű, de nagyon begerjedő fiú szájába adva) még a harmadik versszak közhelyes toposzait is izgalmassá teszi.

A verset az 1961-es magyar kiadás számára Jékely Zoltán fordította le. Jékely a férfiszólamot egyfajta kedélyes, öreguras galantériával ruhazza fel. („...nők idvezlése többet ér. / Szépen szóló szájuk miatt vagyon, / hogy az ember csókot csókra kér.”) A női szólamnak ezzel szemben értetlenkedő-ártatlankodó naivitást tulajdonít. („Hímes beszéded amint hallgatom, / túlzón dicsőíti mivoltomat. / De nálad balgább vagyok én. / Ám mit tesz az?”)

azt a szálát: a selyemruhából kihúzott aranyszálról van szó. Számottevő érték volt. A nők az első együttlét után adták a szeretőjüknek zálog és emlék gyanánt.

Szeretnivaló Szerelem hagyjál békén

Vil minneclhiu Minne la

*Szeretnivaló Szerelem hagyjál békén!
miért hozol rám ilyen súlyos gyötrelmeket?
ha itt gyötörsz engem gyötörd őt is a vágy túlsó végén
próbálgjon bárki ellenállni neked!
hát akkor most mutasd meg mit tudsz
ne mondd nekem hogy az ő szívébe nem jutsz
nincs várkastély legyen bármilyen zezgugos*

*amely meg ne nyílna előtted tanítónője tolvajoknak
osonj be a kapun a hölgy veled szemben túl dacos!
Szeretnivaló Szerelem mire vársz?
miattad az eszemet elveszítettem
szívemben kedved szerint ki-be jársz
hatalmad eszeveszett rabja lettem
ész nélkül hogyan gyógyuljon szívem baja?
ott laksz ahol eszemnek kellene laknia
elküldted eszemet hogy hová te tudod
ott sajnos az ész egyedül semmit el nem érhet
ó jaj neked kellene odalopakszanod.*

*Szeretnivaló Szerelem hidd el én
ezért a küldetésedért
sok kívánságodat teljesíteném
ha te nem értesz engem ki az aki megért?
kiválóságodat sok szép erény okozza
ragyogó tisztasággal vagy kistafírozva
ha tiszta lényed az ő közelébe kerül
eressz be hozzá hogy ketten beszéljünk a fejével
míg egymagam vagyok nekem nem sikerül.*

*Szerencse úrnő folyton osztogat
de felém a hátát fordítja
nekem nem ad se kevés jót se sokat
nem tudom kegyének mi a nyitja
felém ő semmiképp se fordul
ha futok utána ő le hagy zordul
nem kegyeskedik rám nézni
bárcsak a nyakszirtjén lenne a két szeme
akkor hogy észrevegyen nem neki kellene intézni.*

*Mitől vagy Szerelem olyan hatalmas
hogy hatalmad mindenkit leteper?
fiatal és öreg fölött vagy egyformán diadalmas
ellened nem használ semmiféle szer
Istennek hála sokáig hiába nyögtem
bilincseidben de végre mégis rájöttem
hol örömteli a szerelmi szolgálat
nem tágítok innen soha! tedd életemet örömtelivé
Királynő jóindulatot esdeklek nálad.*

*Én örömhözhozáségítőtlen férfi
miért segítettem örömhöz férfit sok olyat
aki a hálát meg sem kísérli?
miért hogy sok hamis jóbarát akad?*

*még hogy jóbarát! barátokról nem is beszélék
nincs aki meghallgassa panaszomat attól félek
nincs barátom nem kapok támaszt útmutatást
tégy velem kedved szerint szeretnivaló Szerelem
senki sem szán meg nem tudok mondani mást.*

L 55,26

Ez a vers szép példája annak, hogy befelé forduló, zárt versszakokból is létrejöhet koherens műegész. A gondolatmenet kristálytiszt: a beszélő azt állítja, hogy a (megszemélyesített) Szerelem elvette az eszét. Nem is egyszerűen csak elvette, hanem egyrészt elküldte valahová, még hozzá a szeretett nőhöz, és az ész most ott jár, másrészt ő maga beköltözött az ész helyére. A szeretett nő szívét-lelkét olyan labirintusszerű várkastélyként kell elképzelnünk, ahol csak a Szerelem ismeri a járást, és ahová becsempészheti a beszélőt, aki ennek jóvoltából nyilván az eszét is visszanyeri. Ezért a szívességért cserébe örök szolgálatot ígér a Szerelemnek, miközben egyértelmű, hogy az adok-kapok tárgya ugyanaz. Ebbe a gondolatmenetbe ékelődik a másik úrnő, a Szerencse (fro Saelde) bepanaszolása, amely önmagában egy (nem túlzottan jelentős) egystrófás vers is lehetne. Így viszont a Szerencse mostoha viselkedése fontos érv a Szerelemhez intézett könyörgésben: addig is, amíg a Szerencse a nyakszirtjén nem hordja a szemét, komisz viselkedését a Szerelem jóindulatának kellene kiegyensúlyoznia. Mindezt fűszerezi egy merész szóalkotás, az utolsó versszak elején olvasható „fröidehelfeloser man” és egy önmagában kevésbé érdekes, de figura etymologicaként hatásos másik, a vissza-visszatérő „minneclichiu Minne”.

A vers öt kéziratban is fennmaradt, minden kéziratban más és más a versszakok sorrendje. Az itt olvasható változat a nagy heidelbergi kézirathoz, illetve Schweikle kiadásához igazodik.

Az 1961-es magyar kötetben – nem teljesen érthető okból – a vers egyetlen strófája szerepel Görgy Gábor fordításában (azonos az itteni ötödik strófával). Így hangzik: „Honnét hatalmad, szerelem; / mitől vagy ily mindenható? / Ifjú, vén: mind erőtelen, / kibúvó nincs, se csel, se szó. / Az Úristent magasztalom, / hogy gúzsod kösd reám, mert most már jól tudom / hol szolgáljak hűségesen. / Szilárd és hú leszek: királynő, légy kegyelmes, / néked szenteljem életem!”

zegzugos, „manicfalt”: Walther számára, úgy látszik, nem a női lélek várfalainak szilárdsága, hanem a zegzugok tekervényessége okoz gondot.

tanítónője tolvajoknak: fordítói értelmezés, az eredetiben csak „meisterinne”.

neked kellene: kétértelmű fordulat, jelentheti azt is, hogy a beszélő elküldi a Szerelmet a francba. Máskor egyértelműen így is tesz, itt azonban logikusabb, hogy cinkosságot ajánl.

kistafírozva, „getiuret”: a „tiure” (drága, értékes) melléknévből képzett ige per-fekt alakja.

felém a hátát fordítja: antikvitásig visszamenő toposz, párosulva azzal a köz-hellyé vált ábrázolással, hogy az istennőnek elől dús haja van, hátul kopasz. Ezt csavarja ki Walther azzal a tréfás leleménnyel (lényegében átokkal), hogy a Szerencse tarkójára kívánja a szeméit.

hol örömteli a szerelmi szolgálat: az első két strófában említett várkastélyról, illetve erődiként felfogott női lélekről van szó.

Ó jaj udvari költészet!

Owe hovelichez singen!

*Ó jaj udvari költészet!
jaj hogy a durva hangnemek
miatt szavad az udvarban elenyészett!
őket az Isten verje meg!
ó jaj hogy a tahóság rajtad túlnő
sok régi híved kedvtelen
de ha így kell lennie hát így legyen!
te győztél Durvaság úrnő!
Aki visszahozná nekünk az örömet
amely tisztességtől és jó ízléstől hajtva
hej de dicsérné mindenki őt!
hej de nagy becsben lenne tartva!
udvarhoz méltó érzületre
vágynom csak ez amire szívem éhez
csak ez illik hölgyek és urak gyülekezetéhez
ó jaj ha többé nem születne!*

*Akik a tisztességes költészetet zavarják
azoknak száma nagyobb jóval
mint akik hallgatni akarják
de én hadd tartsak a régi példaszóval
nem zenélek olyan malomban
ahol a kő dübörögve forog
és a kerék harsányan csikorog
hárfázzon ott aki ezt szereti valóban!*

*Akik ilyen gyalázatosan bömbölnek zúgnak
azokat kiröhögöm dühömben
hű de tetszenek önmaguknak
bár hülyeségeket adnak elő különben
olyanok ők mint békák a tóban
nekik a saját vartyogásuk tetszik
a csalogány dalát nem is pedzik
ő elnémul bár ő énekelne méltóbban.*

*Bár betömné valaki a tahók száját
vagy kilökné őket a várból!
kifinomult művészet uralná az udvar táját
és a tahóság maradna távol!*

*el kell venni tőlük a fejedelmi udvart
minden törekvésem ezé
menjenek csak a parasztnak közé
ahonnan jöttek és hozták az ótvart.*

L 64,31

Jelentős, de mai szemmel olvasva kevésbé rokonszenves költemény. Walther, aki fiatalon kíméletlenül gúnyolta az előző költőnemzedék legjobbjait, most a fiatal kollégák ellen fordul a réginél is nagyobb agresszivitással, amely nála kétségkívül a költői lelemény egyik serkentője. Esetünkben Walther dühe hangutánzó szavakba sűrűsödik, amelyek számottevően élénkítik a verset. Ettől függetlenül az sem szimpatikus, hogy a személyes ellenszenv és a szakmai lekicsinylés a „durva hangnemek” („ungefüege doene”) művelőivel szembeni irigységgel párosul. Meg az sem, hogy Walther akarja meghatározni, mi az udvarhoz méltó művészet (és persze, ki az udvarba illő művész). A kollégák leparasztozása sincs ínyére egy jóérzésű mai olvasónak. Természetesen lehetséges a korabeli viszonyok iránti nagyfokú megértéssel, történetileg is olvasni egy költeményt, de akkor megszűnik élő irodalmi alkotásnak lenni.

Ami a verset az én szememben mégis menthetővé teszi, az furcsa módon a túlzásaiból adódik. Amikor Walther átkozódik, vagy vartyogó békákhoz hasonlítja a konkurenciát, vagy annak az óhajnak ad hangot, hogy ebrudalják ki őket a várkapun, akkor szinte tapinthatóvá teszi saját emberi gyarlóságát, és ez, ismerjük el, komoly művészi teljesítmény. Ezenkívül nyolcszáz év távlatából azt is látjuk, hogy tulajdonképpen igaza van: tényleg nagyobb költő, mint az előtte színre lépők és az utána következők. Csakhogy ezt én szeretném megállapítani, vagy hozzáértőktől olvasni róla. Ne tőle magától halljam, hogy ő az igazi hárfás.

A kutatók többnyire elfogadják, hogy Walther haragja Neithart von Riuwenthal ellen irányul, aki hosszan időzött a bécsi udvarban, és paraszti tárgyú, groteszk verseivel onnan kiszorította Walthert. Ez valószínűleg így van, de Walther életművében nincsenek olyan szövegszerű párhuzamok Neitharttal, amilyenek Reinmar von Hagenauval és Heinrich von Morungennel vannak. Vannak viszont párhuzamok a művészetbíráló beszólásokkal, különösen a „haragvó strófák” néhány versével.

A vers előző magyar fordítója Jékely Zoltán volt, aki nagyszerűen eltalálta a hangnemet: a haragos keserűségen olykor átcsillan a korábbi versekből ismert waltheri humor. Az ő változatában így hangzik az első strófa: „Jaj tenéked udvari ének, / hogy idétlen kornyikálás / immáron így kisper téged! / Istent sért ez ordibálás! / Jaj, enyész a dalbeli nemesség, / s már örömtől senki sem derül. / Így van ez kérlelhetetlenül / csúfság hirdeti győzedelmét.”

durva hangnemek, „ungefüege döne”: a „don” szó egyszerre jelenti a dallamot és a szöveget, az „ungefüege” szót a versben olykor tahó(ság)nak fordítom, hogy érzékeltessem Walther megvetését.

sok régi híved: mármint az udvarképes, kifinomult költészet (azaz tulajdonképpen Walther) értő közönsége és hívei.

Durvaság úrnő, „fro Unfuoge”: a Walthernél gyakori női megszemélyesítések egyike.

visszahozná nekünk az örömet: megint csak a Walther költészetében lelhető örömről van szó. Walthert vagy kitiltották az udvarból, vagy maradhatott ugyan, de nem hívták nyilvános fellépésre.

tisztesség és jó ízlés, „rechte und gefüege”: a két szó pontos jelentése nem állapítható meg, csak annyi, hogy az előbbi erkölcsi, az utóbbi esztétikai értéket fejez ki. A „*gefüege*” itt a durvaság vagy tahóság ellentéte.

udvarhoz méltó érzület, „hovelicher muot”: Walther a (rá nézve kedvező) mecenatúrára gondol.

tisztességes költészet: az, amelyet Walther művel. Más verseiben is panaszolja, hogy a bugris udvaroncok zajonganak a szerzői estjein.

nem zenélek olyan malomban: közmondásszerű életszabály volt, számos középfelnémet szövegben olvasható.

fejedelmi udvar: a nagy heidelbergi kéziratban „*habe*” (tulajdon), a stuttgarti daloskönyvben „*höve*” (udvarok) olvasható. Utóbbinak van több értelme.